

Zapiski bibliograficzne

NIEMCY W DOBIE IMPERIALIZMU

I Wojna światowa 1914—1918

KLAUS EPSTEIN: The development of German-Austrian War Aims in the Spring of 1917, „Journal of Central European Affairs”. V. XVII. April 1957. N. 1. s. 24—47.

Na podstawie nowych lub ponownie zbadanych dokumentów autor przedstawia szczegółowo przebieg dyskusji prowadzących do austro-niemieckiego protokołu z dn. 18 maja 1917 r. w sprawie programu zaborów. Decydującą rolę w tych dyskusjach odegrał Ludendorff. Wilhelm II był postacią drugoplanową. Kanclerz Bethmann-Hollweg starał się bezskutecznie ograniczyć program aneksji, aby nie storpedować możliwości zawarcia pokoju. W tym samym kierunku działał austro-węgierski minister spraw zagranicznych Czernin. Sprzeciwiał się on szczególnie aneksjom na Zachodzie, w zamian zaś za rozszerzenie wpływów niemieckich na Wschodzie domagał się odszkodowania dla Austro-Węgier w Rumunii. Na Bałkanach ścierały się interesy Austro-Węgier, Bułgarii i Turcji. Program zaborów na Wschodzie okazał się dla państw centralnych fatalny, ponieważ uniemożliwił zawarcie odrębnego pokoju z Rządem Tymczasowym w Rosji, co zdaniem autora artykułu mogło być do skutku.

ALEXANDER GRIEBEL. Geschichte — ohne Geheimschutz, Das Weltkriegs-ende und das Reichsarchiv, „Deutsche Rundschau”. H. 6/1957, s. 587—595.

Autor stara się wyjaśnić, dlaczego XIII i XIV tom wydawnictwa „Der Weltkrieg 1914—1918”, które wydrukowano w czasie ostatniej wojny (tomy I—XII ukazały się w latach 1925—1939), miały dopisek „tylko do użytku służbowego” i były niedostępne dla opinii publicznej, tom XIV zaś nie był dostępny nawet do użytku służbowego. Dopiero teraz Archiwum Federalne w Koblencji wydało i tym samym nareszcie udostępniło opinii pu-

blicznej i nauce obydwu zaległe tomy. Do każdego z nich dodano przedmowę, a na końcu tomu XIV erratę. Poza tym obecnie wydane tomy są tylko przedrukiem poprzednich.

Sprawa dopisku wywołała polemikę, której uczestnicy w różny sposób motywowali przyczyny takiego stanowiska władz hitlerowskich. Ostatecznie autor przychylił się do tezy, która głosi, że ostatnich dwóch tomów nie udostępniono dlatego, gdyż nie chciano w okresie wojny odświeżać w pamięci czytelników zakończenia pierwszej wojny światowej.

W artykule tym autor porusza bardzo ważny problem tzw. „Dolchstoßlegende”. Dziwi się, że autorzy XIII i XIV tomu wydawnictwa „Der Weltkrieg 1914—1918” usiłują przedłużyć żywot tej legendy, mimo że „prawie każdy rozdział XIV tomu jest zaprzeczeniem legendy noża w plecy. Co skłoniło autorów tego dzieła do tego, że są jej wyznawcami, nie wiemy”, stwierdza autor artykułu.

Republika Weimarska 1919—1933

ALFRED ANDERLE: Die deutsch-sowjetischen Verträge von 1925/26, „Zeitschrift für Geschichtswissenschaft”. H. 3/1957, s. 470—502.

Anderle zajmuje się bardzo wąskim wycinkiem stosunków Republiki Weimarskiej ze Związkiem Radzieckim, a mianowicie sprawami związanymi z zawarciem umowy gospodarczej i prawnej z 12 października 1925 oraz traktatu przyjaźni i neutralności z 24 kwietnia 1926 roku. Autor zaznacza, że w tym czasie w polityce niemieckiej oddziaływały te same przesłanki, które doprowadziły do zawarcia traktatu w Rapallo, to znaczy, że układy z 1925 i 1926 roku, podobnie jak układ w Rapallo, miały być formą nacisku na mocarstwa zachodnie, które miały je zmusić do rewizji traktatu wersalskiego.

Układy doszły do skutku mimo stanowczej opozycji kół junkierskich, które w rozwoju stosunków gospodarczych z

Rosją Radziecką obawiały się konkurencji dla swoich produktów rolnych i hodowlanych.

Niemcy hitlerowskie 1933—1939

HARRY SCHULZE-WILDE: Zur Geschichte der Technik der Nationalsozialistischen Machtergreifung, „Frankfurter Hefte”. H. 6/1957, s. 401—415.

Artykuł niniejszy jest streszczeniem fragmentu książki Hans-Otto Meissnera i Harry Wilde pt. „Die Machtergreifung — Ein Bericht über die Technik des nationalsozialistischen Staatsstreichs”, która ukazuje się w wydawnictwie J. G. Cotta w Stuttgarcie.

Do problematyki związanej ze sprawą pożaru Reichstagu artykuł nie wnosi nic nowego, poza nieistotnymi szczegółami dotyczącymi zorganizowania, i przeprowadzenia tej afery oraz udziału w niej van der Lubbe. Do artykułu dołączony jest opis podstawowej literatury do tego zagadnienia.

ANDREW G. WHITESIDE: The nature and origins of National Socialism, „Journal of Central European Affairs”, V. XVII. April 1957. N. 1. s. 48—73.

Jest to pouczający przegląd literatury dotyczącej genezy i charakteru hitleryzmu. Autor rozróżnia trzy główne kierunki w historiografii: kierunek marksistowski, liberalny i konserwatywny. Zdaniem marksistów, hitleryzm był wynikiem ewolucji imperialistycznego kapitalizmu i narzędziem władzy i ekspansji wielkiego kapitału. Historiografia liberalna podkreśla złożony charakter hitleryzmu: występowanie w nim elementów konserwatywnych i demokratycznych, wielkokapitalistycznych i drobnomieszczańskich, nacjonalistycznych i socjalistycznych. Szczególną rolę przypisuje się elementom konserwatywnym, np. militarystom i jankierskiemu. A. J. P. Taylor i E. Vermeil zajmują skrajne stanowisko, widząc w całości dzieł Niemiec objawy niezwykłej agresywności i reakcyjności. Inni historycy liberalni wprowadzają elementy hitleryzmu z dzieł XIX w., podkreślając fatalne skutki przewagi pruskiej w Niemczech bismarckowskich oraz wewnętrzne podminowanie Republiki Weimarskiej przez siły reakcyjne. Szczególne trudności powstają przy określaniu ideologii hitleryzmu. Na ogół podkreśla się brak wyraźnych pod-

staw doktrynalnych i różnorodność elementów propagandy hitlerowskiej.

A. Bullock ujmując ideologię hitleryzmu w trzech punktach: 1. zasada bezwzględnej walki o byt, 2. wiara w rasowy charakter narodu, 3. wiara w decydujące znaczenie przywództwa.

F. Meinecke widzi źródło hitleryzmu w degeneracji racjonalnego myślenia na rzecz emocjonalizmu. W wyniku industrializacji wytworzył się typ człowieka technicznego, pozbawionego potrzeb metafizycznych. Z drugiej strony zaś zapanał skrajny utylitaryzm, podporządkowanie wszystkiego dążeniu do władzy i bogactwa.

Historycy konserwatywni (np. G. Ritter) ujmują hitleryzm jako wynik zdegenerowanego industrializmu i demokracji. Podkreślają oni sprzeczności między poglądami konserwatystów a niszczącą ideologią hitleryzmu.

Niemcy po drugiej wojnie światowej

Dr WERNER BALLMANN: Die Stellung Deutschlands in der Weltbank, „Wirtschaftsdienst”. H. 4/1957, s. 204—210.

W pierwszej części artykułu autor przedstawia strukturę i zasady, na których opiera swoją działalność tzw. Bank Światowy („International Bank for Reconstruction and Development”), aby przejść następnie w drugiej części do zobrazowania stosunków Niemieckiej Republiki Federalnej z tą instytucją. NRF jest członkiem Banku Światowego od 14 VIII 1952 r., z udziałem 330 mln dol. (1386 mln marek niem.), co odpowiada 3,65% kapitału akcyjnego Banku Światowego według stanu z 30 VI 1956 r. Pod względem wysokości zaangażowanego kapitału NRF znajduje się na 6 miejscu po USA, W. Brytanii, Tajwanie, Francji i Indiach. Sumie tej odpowiada 3550 głosów w radzie administracyjnej (1 akcja 100 000 dol. = 250 głosów). Interesy NRF w Banku Światowym reprezentują: minister gospodarki Erhard i minister finansów Schäffer jako zastępca w radzie gubernatorów oraz w radzie administracyjnej prof. Otto Donner ze swoim zastępcą drem H. W. Lückiem.

Dr. KARLHEINRICH RIEKER: Finanzierung des Verteidigungsbeitrags der Bundesrepublik, „Wirtschaftsdienst”. H. 5/1957, s. 253—258.

Autora interesuje głównie problem, czy wydatki związane z remilitaryzacją nie

wywołają tendencji inflacyjnych. Na to pytanie Rieker daje odpowiedź negatywną, którą uzasadnia informacją, że wydatki na zbrojenia pokrywane są z dochodów bieżących. Uwidaczniające się natomiast tendencje inflacyjne nie są, zdaniem autora, następstwem dużych wydatków wojskowych, lecz wzrastającego funduszu płac i kosztów w innych sektorach gospodarczych.

Dr LUDWIG DISCHLER: Die staatsrechtliche Lage im Saarland, „Wirtschaftsdienst”. H. 4/1957, s. 192—196.

Dischler zajmuje się Zagłębem Saary z punktu widzenia prawa państwowego. W konkluzji dochodzi do wniosku, że włączenie Zagłębia Saary do Niemieckiej Republiki Federalnej jest bardzo skomplikowane pod względem prawnym. W jeszcze większym stopniu dotyczy to spraw gospodarczych. Autor sugeruje, że źródeł tych komplikacji szukać należy w fakcie, że na przestrzeni ostatnich lat 40 Zagłębie Saary było w rękach obcych 27 lat. Dischler jest autorem większej pracy źródłowej na ten temat: „Das Saarland 1945—1956”. Eine Darstellung der historischen Entwicklung mit den wichtigsten Dokumenten von..., wydanej przez „Forschungsstelle für Völker-

recht und ausländ. öffentl. Recht der Universität Hamburg” 1956.

ALFRED JOACHIM FISCHER: Israel und die Bundesrepublik Deutschland, „Deutsche Rundschau”. H. 6/1957, s. 563—566.

Stosunki Izraela z Niemiecką Republiką Federalną są coraz lepsze, mimo że jeszcze w r. 1952 ludność Izraela gwałtownie demonstrowała (rzucając nawet bomby) przeciwko przyjęciu niemieckich reparacji. Atmosfera polityczna była tak napięta, że Niemcy podróżowali po Izraelu pod przybranymi nazwiskami. Obecnie sytuacja zmieniła się całkowicie: politycy, pisarze, dziennikarze, duchowni niemieccy poruszają się po Izraelu bez trudności. Uniwersytet Hebrajski w Jerozolimie podobnie jak Wyższa Szkoła Techniczna w Haifie wprowadziły ponownie na życzenie studentów naukę języka niemieckiego. W Tel Awiwie wychodzą dwie gazety w języku niemieckim.

Zmiana nastrojów w opinii publicznej będzie zrozumialsza, jeżeli się weźmie pod uwagę, że niemieckie reparacje wynoszą od 20 do 30% całego importu izraelskiego. Nawiązanie stosunków dyplomatycznych między Izraelem a Niemiecką Republiką Federalną jest, zdaniem autora, tylko kwestią czasu.

Jerzy Krasuski i Zbigniew Kulak